

hârî, “Şavm”, 30-31) bu ifade cinsî münasebetin köle âzat etmenin illeti olduğunu gösterir. Zira böyle bir durumda Peygamber’in verdiği cevap, “Cinsî münasebette bulunursan kefâret öde” şeklinde algılanmaktadır.

c) **İşaretin Delâleti.** Lafzın, sevkedilişinin aslı veya ikinci derecede (tâbi) gayesini teşkil etmemekle birlikte yine de dil ve mantık kuralları çerçevesinde lafızdan dolaylı olarak çıkarılabilen ve sözün şer’î yönden doğru anlaşılması kendisine bağlı olmayan bir mânaya delâlet etmesidir. Meselâ Kur’ân-ı Kerim’de çocuğun babaya nisbet edilmesinden hareketle (el-Bakara 2/233) doktrinde çocuğun nafakasının sadece babaya ait olacağı, babanın muhtaç olması halinde karşılıksız olarak çocuğunun malı üzerinde kendi mülkü gibi tasarrufta bulunacağı gibi hükümler, âyet bizzat bunları ifade etmek üzere sevkedilmediği halde âyetin işaretinin delâleti yoluyla çıkarılmıştır. Burada nas, ibaresiyle mânaya delâlet etmemekle birlikte iltizam yoluyla bu mânayı göstermektedir. Ebü’l-Usr el-Pezdevî ve Şemsüleimme es-Serahsî, işaretle sabit olan hükümün nassın ibaresiyle sabit olan hüküm gibi olduğunu söylemiş (*Kenzü’l-vüşûl*, II, 252; *el-Uşûl*, I, 254), Abdülazîz el-Buhârî de işaretin delâletinin bağlayıcılık bakımından ibarenin delâletine denk bulunduğunu ifade etmiştir (*Keşfü’l-esrâr*, II, 210).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü’l-Arab, “nṭk” md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1420-1421; Buhârî, “Şavm”, 30-31; İbn Mâce, “Talâk”, 16; Pezdevî, *Kenzü’l-vüşûl*, İstanbul 1310, I, 30, 46-47, 68; II, 34, 210-211, 235-239, 252; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebü’l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1393/1973, I, 124, 236-254; Alâeddin es-Semerkindî, *Mizânü’l-uşûl* (nşr. M. Zeki Abdülber), Katar 1404/1984, s. 349-350, 397, 401-405; Seyfeddin el-Âmidî, *el-lḥkâm fi uşûli’l-aḥkâm*, Kahire 1387/1968, I, 16-17; II, 119, 229-231, 305; III, 60-62, 67; İbnü’l-Hâcib, *Muhtaşarü’l-Müntehâ*, Bulak 1317, II, 171-185, 234-235; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, İstanbul 1310, II, 43, 210, 253; İtkânî, *et-Tebayün* (nşr. Sâbir Nasr Mustafa Osman), Küveyt 1420/1999, I, 325-328; Teftâzânî, *Hâşiye ‘alâ şerḥi Muhtaşari’l-Müntehâ li’b-ni’l-Hâcib*, Bulak 1317, II, 171-172; Süyûtî, *el-İtkân* (Bugâ), II, 740-741; Şevkânî, *İrşâdü’l-fuḥûl*, Beyrut, ts. (Dârü’l-ma’rife), s. 131-132, 178, 182-183; Muhammed Vefâ, *Delâletü’l-ḥiṭâbi’ş-şer’î ‘ale’l-ḥûkm: el-Mantûk ve’l-mefhûm*, Kahire 1404/1984, s. 4-7; Refik el-Acem, *Mevsû’atü muştalahâti uşûli’l-fıkh inde’l-müslimîn*, Beyrut 1988, II, 1580-1582; Zekiyüddin Şa’bân, *İslâm Hukuk İlminin Esasları* (trc. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara 1990, s. 333-344; Ferhat Koca, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İstanbul 1996, s. 85-89, 142-144.

FERHAT KOCA

MANYASOĞLU MAHMUD

II. Murad devrinde
(1421-1451)
yetişen Osmanlı âlimi.

Daha çok Manyasoğlu diye şöhret bulan Mahmud bu lakabı Manyas kadılığı yapmış olan babasının adına nisbetle almıştır. Kaynaklarda ve eserlerinde yer alan bilgileri, hayatının önemli kısımlarını aydınlatacak nitelikte değildir. Bursalı Mehmed Tâhir Manyas’ta doğduğunu ve Üsküp’te yetiştiğini söyler (*Osmanlı Müellifleri*, II, 15). Manyas’tan Üsküp’e giden Manyasoğlu tahsilini orada tamamlamış, eserlerinin bir kısmını da Üsküp’te yazmıştır. Daha sonra Edirne’ye gelerek bazı medreselerde müderrislik yapmış ve burada vefat etmiştir. Doğum tarihi gibi ölüm tarihi de belli değildir.

Manyasoğlu Mahmud hadis, fıkıh, kelâm, tefsir gibi dinî ilimlerde üstün bir seviyeye erişmiş ve akranları arasında seçkin bir mevkiye yükselmiştir (Mecdî, s. 123). Bunun yanında ilm-i hesâbla, ilm-i tılsım ve ilm-i nîrenc adı verilen büyü ve tılsımla da uğraşmış, bu ilmin acayip ve garip şeylerinden bahseden, hayvanlar ve madenler ile tarih ve isimlerin sıraları hakkında açıklamalarda bulunan bir de eser yazmıştır. Bazı eserlerinde Arapça ve Farsça şiirlerine rastlanması şiir yazabilecek kadar bu dillere vâkıf olduğunu göstermektedir. Ayrıca *Gülistân*’ı nazmen tercüme etmesi, eserleri içinde nazım parçaların bulunması ve bir kısım nazîre mecmualarında manzumelerine rastlanması (meselâ bk. Ömer b. Mezdî, s. 52, 168) onun şiirle de uğraştığını göstermektedir.

Eserleri. 1. *Gülistân Tercümesi.* Sa’dî’nin *Gülistân*’ının Anadolu sahasında ilk çevirisini yapan Manyasoğlu Mahmud’un biri manzum ve ilâveli, diğeri mensur ve muhtasar olmak üzere iki *Gülistân* tercümesi bulunmaktadır. a) İlâveli manzum tercüme. Manyasoğlu Mahmud’un *Gülistân*’ı önce serbest bir şekilde tercüme etmeye başladığı, fakat sonradan bundan vazgeçerek daha muhtasar ve aslına sadık bir tercüme meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Tercümede zaman zaman metnin aslından uzaklaşıp başka hikâye ve fıkralar da anlatılmıştır. Eserde hikâye ve manzuma başlıkları belirtilmemiş, ancak manzum kısımların Farsça’ları da yazılarak altına Türkçe tercüme kaydedilmiştir. Manyasoğlu Mahmud’un, manzumeleri tercüme eder-

ken hayli zorlandığı ve Farsça kısımlardan bazılarını çeviride de aynen koruduğu görülmektedir. Ancak tercüme yarım kalmış olup sekiz bölümden oluşan *Gülistân*’ın sadece dördüncü bölümünün sonuna kadar olan kısmı çevrilmiştir. Tercüme 833’te (1430) tamamlanmıştır. Dil bakımından sade olan bu çevirinin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde kayıtlıdır (TY, nr. 3010). b) Muhtasar mensur tercüme. Manyasoğlu Mahmud, manzum tercümeden vazgeçtikten sonra *Gülistân*’ı mensur olarak ve daha kısa bir biçimde Türkçe’ye çevirip II. Murad’a takdim etmiş ve mensur çevirisini de aynı tarihte tamamlamıştır. Bu tercümesinde seçtiği hikâyeleri Türkçe’ye aktarırken aslına sadık kalmaya çalışmış, ancak çeviride bazı kısımları atlamıştır. Tercümenin biri Süleymaniye Kütüphanesi’nde (Cârullah Efendi, nr. 1648), diğeri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı’nda (nr. 3778, [eksik]) olmak üzere iki nüshası bilinmektedir. *Gülistân*’ın mensur tercümesi gramer incelemesiyle birlikte Mustafa Özkan tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *A’cebü’l-acâyib*. 841’de (1438) Üsküp’te yazılıp II. Murad’a ithaf edilen ansiklopedik bir eserdir. On bir bölümden oluşan kitabın birinci ve ikinci bölümleri şer’î hükümlere ayrılmıştır. Hesap ilminin menzilleri üzerinde durulan üçüncü bölümde birler, onlar, yüzler, binler gibi sayı haneleri ve çarpma, çıkarma, toplama gibi işlemler konu edilmektedir. Bu yönüyle eser Osmanlı Türkleri’nde yazılan ilk aritmetik kitabı kabul edilmektedir (Adivar, s. 24). Dördüncü bölüm hesap ilminin çeşitlerine, beşinci bölüm madenlerin ve hayvanların yararlarına ayrılmıştır. Altıncı bölümde bitkilerden ve hayvan ürünlerinden yapılan terkipler ve bunların sırrı üzerinde durulmaktadır. Yedinci bölümde her ayın başının ve sonunun nasıl hesaplanacağı, ayın ve güneşin hangi burçta olduğunun nasıl anlaşılacağı gibi konulardan bahsedilmektedir. Sekizinci bölüm Kur’an sûrelerinin faziletlerine ayrılmıştır, dokuzuncu bölüm dua hakkındadır. Onuncu bölümde esmâ-i hüsnâ ele alınmakta, on birinci bölümde harflerin sırrı anlatılmaktadır. Sade bir dille kaleme alınan eserin kütüphanelerde pek çok nüshası bulunmaktadır (meselâ İÜ Ed. Fak., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığı, nr. 4460; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 943, 1690, Hekimoğlu, nr. 5422; İÜ Ktp., TY, nr. 1801; TSMK, Yazmalar, nr. 705; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4975).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs, *Gülîstan Tercümesi*: Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük (haz. Mustafa Özkan), Ankara 1992; *Seyf-i Sarâyî, Gülîstan Tercümesi* (haz. Ali Fehmi Karamanlıoğlu), İstanbul 1978; *Mecdî, Şekâik Tercümesi*, İstanbul 1269, s. 123; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1504; Ömer b. Mezîd, *Mecmûatü'n-nezâir* (haz. Mustafa Canpolat), Ankara 1982, s. 52, 168; *Osmanlı Müellifleri*, II, 15; Kılıslı Rifat, *Gülîstan Tercümesi*, İstanbul 1941; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 479; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970, s. 24.

MUSTAFA ÖZKAN

MANZUM

(bk. NAZIM).

el-MANZÛMETÜ'n-NESEFİYYE

(المنظومة النسفية)

Necmeddin en-Nesefî'nin
(ö. 537/1142)
hilâf ilmine dair eseri.

İslâm hukuk tarihinde manzum fıkıh kitabı yazma geleneğinin muhtemelen ilk örneğini teşkil eden eser Hanefî mezhebine ait ilk hilâf çalışmalarından biridir. Kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında *el-Manzûme fi'l-hilâfiyyât*, *Manzûme fi'l-hilâf*, *Manzûmetü'l-hilâfiyyât*, *Manzûmetü'n-Nesefî fi'l-hilâf*, *Nazmü'l-hilâfiyyât* ve *el-Mu'tekad fi'l-hilâf* gibi adlarla anılmaktadır. Nesefî eserini *Nazmü'l-hilâfiyyât* olarak isimlendirir ve 14 Safer 504 (1 Eylül 1110) tarihinde tamamladığını belirtir. Müellifin kitabın sonundaki ifadesine göre manzume toplam 2666 beyitten meydana gelmektedir, Kâtib Çelebi ise beyit sayısını 2669 olarak verir.

el-Manzûmetü'n-Nesefiyye on bölümden meydana gelmekte ve her bölümde bir imamın diğer imamlarla olan görüş ayrılıkları sıralanmaktadır. Birinci bölümde Ebû Hanîfe'nin, ikinci bölümde Ebû Yûsuf'un ve üçüncü bölümde Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin görüşleri ayrı ayrı anlatılmakta, daha sonra Ebû Hanîfe'nin Ebû Yûsuf'la, ardından İmam Muhammed'le birleştikleri görüşler, Ebû Yûsuf ile Muhammed'in ittifak ettikleri görüşler, bu üç imamın birbirinden ayrıldığı görüşler, bundan sonra da Züfer b. Hüzeyl, İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'in görüşleri birer bölümde anlatılmaktadır. Eserde Ahmed b. Hanbel'in görüşleri yer verilmez. İmamların bu farkı ihtihadları, her bölümde tekrarlanan klasik fıkıh

kitapları sistematığı içerisinde namaz, oruç, hac, zekât, hudûd ... gibi alt başlıklar (kitap) halinde verilmektedir. Zaman zaman mezhep içinde tercih edilen görüşler de belirtilmiştir. Bu çalışmanın, Ebû Zeyd ed-Debûsî'ye nisbet edilen ve kavâiden hareketle ictihad farklarını ele alan *Te'sîsü'n-nazar* adlı eserle benzer bölüm başlıklarını taşıması dikkat çekicidir. Manzume mezhep içi hilâfiyata geniş yer veren bir çalışma olması bakımından da önem taşımaktadır. Eserde vezin gereği olarak Ebû Hanîfe için bazan "üstat, birinci", Ebû Yûsuf için "Ya'küb, ikinci", Muhammed için "Şeybânî, İbnü'l-Hasan" isim ve sıfatları kullanılmıştır.

Tertibi, dilinin sadeliği ve kolay ezberlenmesi gibi yönleriyle uzunca bir süre medreselerde fıkıh öğretiminde önemli yer tutan eseri Taşköprizâde fıkıh bilgisi için yeterli olacak kitaplar arasında sayar (*Miftâhu's-sa'ade*, III, 15). Kütüphanelerde çok sayıda nüshasının bulunması ve üzerinde birçok şerh yapılması yaygın biçimde okunduğunu göstermektedir (bazı nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Amcâzâde Hüseyin Paşa, nr. 232, Fâtih, nr. 2177; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Arapça, nr. 4566; İÜ Ktp., AY, nr. 1256, 6338; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 2177, 2240; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemaîkeş Emîr Hoca, nr. 109).

Hanefîler'ce büyük önem verilen *el-Manzûmetü'n-Nesefiyye* üzerinde şerh, ihtisar ve tercüme şeklinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Şerhleri: 1. Alâeddin el-Üsmendî, *'Avnü'd-dirâye ve muhtelifü'r-rivâye fi şerhi Manzûmeti'n-Nesefî* (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 573; Lâleli, nr. 1041). Aynı müellife *Haşrû'l-mesâ'il ve kaşrû'd-delâ'il şerhu Manzûmeti'n-Nesefî* adıyla (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 764; Âşir Efendi, nr. 1171; Yazma Bağışlar, nr. 2288) başka bir şerh de nisbet edilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1636, 1688). 2. Ebû'l-Mehâmid Mahmûd b. Muhammed el-Buhârî el-Efşencî, *Haķâ'ıku'l-Manzûme* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 429; Fâtih, nr. 1697, 1822; Beşir Ağa, nr. 269). Müellifin yedi yılı aşkın sürede tamamladığı eser *Huşûlü'l-me'mûl* adıyla da anılmaktadır (Brockelmann, *GAL*, I, 550; *Suppl.*, I, 761). 3. Tâceddin Muhammed b. Mahmûd ez-Zevzenî, *Mülteka'l-bihâr min mülteka'l-ahbâr* (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 474; Lâleli, nr. 1046; Şehid Ali Paşa, nr. 849). 4. Ebû'l-Berekât en-Nesefî, *el-Müstaşfâ fi şerhi Manzûmeti'n-Nesefî fi'l-hilâf* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1304; Cârullah Efendi, nr. 755, 756; Fâtih, 1841-1848; Lâleli, nr. 979). Nesefî bu şerhini

Manzûmetü'n-Nesefiyye'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Amcâzâde Hüseyin Paşa, nr. 232)

